

Erken Cumhuriyet Döneminde (1923- 1950) Köylüler ve Toprak Mahsulleri Vergisi

Peasants in the Early Republic Period (1923-1950) and Tax on Soil Products

Özlem Özdeşim SUBAY¹

Öz

Amaç: Bu çalışmanın amacı, Erken Cumhuriyet döneminde hükümet ile köylü arasındaki ilişkiyi, Toprak Mahsulleri Vergisi gibi bu ilişkiyi etkileyen önemli bir olaya odaklanarak, ekonomik ve siyasal perspektifle incelemektir.

Tasarım/Yöntem: Çalışmada öncelikle Erken Cumhuriyet döneminde hükümet ile köylü arasındaki ilişki siyasal ve ekonomik verilerle alan yazınındaki kaynaklarla incelenmiş ve daha sonrasında Toprak Mahsulleri Vergisi'nin bu ilişkiye olan etkisi alan yazınındaki kaynaklarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Bulgular: Erken Cumhuriyet döneminde otoriter bir rejimle uygulanan devletçilik politikaları zaman zaman köylü ile hükümet arasında gerilimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 1939 senesinde II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Türkiye savaş ekonomisini ağır bir biçimde yaşamıştır. Hükümet, Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi olağanüstü savaş vergi uygulamalarına giderek kamu gelirlerini arttırmaya çalışmıştır. Bu vergi savaş sonrası dönemde köylünün giderek CHP hükümetinden uzaklaşmasının ve çok partili hayata geçişle birlikte Demokrat Parti'ye yönelmesinin sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir.

Sınırlılıklar: Toprak Mahsulleri Vergisi ile ilgili alan yazınında birincil kaynaklara sınırlı şekilde ulaşılmıştır.

Özgünlük/Değer: Alan yazınında Erken Cumhuriyet döneminde hükümet- köylü ilişkisine ve Toprak Mahsulleri Vergisi'ne ilişkin çalışmalar sınırlıdır.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Köylüler, Cumhuriyet Halk Partisi, İkinci Dünya Savaşı, Toprak Mahsulleri Vergisi

Abstract

Purpose: The aim of this study is to examine the relationship between the government and the peasants in the Early Republican Period from an economic and political perspective by focusing on an important event that affected this relationship, such as the Tax on Soil Products.

Design/Methodology: In the study, first of all, the relationship between the government and the peasants in the Early Republic period was examined with political and economic data and sources in the literature, and then the effect of the Tax on Soil Products on this relationship was tried to be explained with the sources in the literature.

Findings: Statism policies implemented by an authoritarian regime in the Early Republic Period sometimes caused tensions to arise between the peasants and the government. With the beginning of the Second World War in 1939, Türkiye experienced a severe war economy. The government tried to increase public revenues by implementing extraordinary war taxes such as the Wealth Tax and the Tax on Soil Products. This tax is shown as one of the reasons why the peasants gradually moved away from the CHP government in the post-war period and supported to the Democrat Party with the transition to multi-party life.

Limitations: One of the limitations of the study is that primary sources in the literature about Tax on Soil Products cannot be accessed.

Originality/Value: In the literature, studies on the government-peasant relationship and the Tax on Soil Products in the Early Republic period are limited.

Keywords: Early Republic Period, Peasants, Republican People's Party, Second World War, Tax on Soil Products

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, oikiz@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7596-3069.

1.GİRİŞ

Erken Cumhuriyet dönemi olarak adlandırılan 1923 ile 1950 arası dönem, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı dönem olması sebebiyle alan yazınında önemli bir yere sahiptir (Okudan Dernek ve Kemahlı Garipoğlu, 2022: XV). Erken Cumhuriyet dönemi, çağdaşlaşma, modernleşme ve uluslaşma arzusuyla Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi, ekonomik ve yönetsel bağlamda temellerinin atıldığı bir dönemdir. Bu dönemi Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinden farklılaştıran en önemli etmen, ulus egemenliği ve bağımsızlık ilkesine dayanmış olmasıdır. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıyla birlikte Fransız Devrimi'nin aydınlanmacı ve rasyonel düşüncesiyle yetişen Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere kurucu kadro, Türkiye için ulus devlet inşasını ve çağdaşlaşmayı önclemiştir. Bu amaçla, eğitim, hukuk, yazı, dil, tarih ve kültür kapsamında bir dizi devrim niteliğinde toplum hayatını etkileyen değişikliklere gidilmiştir (Berkes, 2019: 521- 522). Yeni politik iktidarın kurulması, yeni devlet düzeninin oluşturulması ve ekonomik gelişimin sağlanması barışa bağlı olduğundan Lozan antlaşması sonrasında 1923 senesi siyasi ve ekonomik devrimlerin miladı sayılmaktadır (Kuruç, 2018: 243- 246). Türkiye'de toplumsal yapının temelini etkileyen bu devrimler, toplumun güç dağılımını dinsel-geleneksel nitelikten çağdaş- demokratik ve laik niteliğe aktarmayı amaçlamıştır. Erken Cumhuriyet döneminde "halk egemenliği" ilkesi, sözde kalmış bile olsa, tüm toplumsal, ekonomik ve siyasal güçleri Batılılaşma yönünde güdülenmesine yardımcı olmuş ve devrimlere karşı ortaya çıkacak direnişlerin gücünü kırmıştır (Kongar, 2016: 111). Erken Cumhuriyet döneminde devrimler, Osmanlı geleneğinin bir ürünü olan "devletçi-seçkinci" bir grup tarafından Batılılaşma ve çağdaşlaşma düsturu ile uygulamaya konulmuştur (Kongar, 2016: 109).

Erken Cumhuriyet döneminde görülen ulus-devlet kurma çabası, 1789 Fransız Devrimi'ne ve 19. yüzyılda dünya siyasetinde ortaya çıkan gelişmelere dayanmaktadır. Bu durum ekonomide, devletin yapılanmasında ve siyasette ulus-devlet modelinin örnek alınmasına yol açmıştır. Bahsedilen model ekonomide evrensel kıstasları referans alırken, dünyada ve Türkiye'de ortaya çıkan gelişmelere göre zaman zaman revize edilmiştir. Böylece, Kuruç'a göre, Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'de uygulanan ekonomik model, ekonomide zamana ve siyasi gelişmelere göre tazelenen özgün bir modeldir (Kuruç, 2015: 298). Türkiye, I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği 1914 yılından itibaren kendi kendine yeterli, korumacı, sanayileşmeyi hedefleyen ve milli iktisat ilkelerini benimseyen bir ekonomi politikasına geçiş yapmıştır. Bu tercihin değişiminde, İttihat ve Terakki Hükümeti'nin milli burjuvazi yaratma düşüncesi de etkilidir. Erken Cumhuriyet döneminde 1929 yılında dünya genelinde ekonomide Büyük Buhran'ın yaşanması ve daha sonrasında II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla iktisadi milliyetçilik ve kendi kendine yeterlilik politikaları devam etmiştir (Pamuk, 2013: 163- 164). Ancak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde özel girişime tekrardan ağırlık verilmeye başlanmıştır (Tezel, 2015: 271).

Kurtuluş Savaşı döneminde çoğulcu niteliğe sahip olan siyasi rejim, Şeyh Said isyanıyla birlikte çıkan Takrir-i Sükûn Yasası ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasıyla gitgide otoriter hale gelmiştir (Pamuk, 2013: 175). Nitekim Koçak (2016: 170), Türkiye'de tek partili döneme geçişin 4 Mart 1925 tarihinde çıkan Takrir-i Sükûn Kanunu ile sağlandığını ifade etmektedir. Pamuk (2013: 175), tek partili rejime geçişle birlikte ekonomi politikalarının ve ilgili kurumsal dönüşümlerin dar bir kadro tarafından kararlaştırıldığını ifade etmektedir. II. Dünya Savaşı'nı Mihver Devletleri'nin kaybetmesi ve demokrat olarak nitelendirilenler tarafından kazanılması ile birlikte Türkiye'de siyasi olarak liberalleşme süreci başlamıştır. Karpat'a (2012: 519- 521) göre, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen devrimlerin yarattığı siyasi, toplumsal ve ekonomik değişimle birlikte onun getirdiği modern kurumlara koşut olarak Türkiye'de demokratikleşme adımları görülmüştür. Ancak II. Dünya Savaşı sürecinde hükümetin savaşın olumsuz etkilerinin önüne geçmek adına aldığı bazı önlemler bürokrasi sınıfı dışında diğer sınıfların hükümete karşı olumsuz tutumlar sergilemelerine sebep olmuştur (Ahmad, 2008: 121).

Kurtuluş Savaşı'nın bitiminde Türkiye nüfusunun toplumsal yapısı göz önüne alındığında yaklaşık olarak %80'inin köylü olduğu görülmektedir. Yeni Cumhuriyet daha az şehirli ve daha çok köylüdür. Üstelik köylüler sadece nüfusun sayısal çoğunluğunu oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda ülkedeki en önemli üretici kesim konumundadır. Dolayısıyla köylüler ülkeyi yönetenler tarafından

dikkate alınması, siyasal ve ideolojik olarak kazanılması gereken önemli güç olarak toplumsal yapıda yerini almaktadır (Karaömerlioğlu, 2006: 12).

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Türkiye'de devlet ile köylü arasında hem uzlaşma ve ittifak hem de çatışma ve direnç dönemlerinin olduğu görölmektedir. Nüfusun büyük bir çoğunluğu köylü olan bir ülkede, köylüyü örgütlenmeden Milli Mücadele döneminin başarıya ulaşması mümkün görünmemektedir. Ancak aynı şekilde Kemalist kadro tarafından hedeflenen ulus-devlet inşasının, çağdaşlaşmanın ve sanayileşmenin gerçekleştirilebilmesi için de yine köylü nüfusu denetim altında tutmak gereklidir. Bu denetim mekanizması ise, köylünün yeni kurulan ulusal ekonomi ve ulus devlet ile bütünleşmesi ile mümkün hale gelmektedir (Dik, 2016: 694).

Bu alışmada, Erken Cumhuriyet döneminde modernleşme, ağdaşlaşma ve ulusal ekonomi kurma amacına sahip Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hükümetinin ülke nüfusunun %80'inin içinde yer aldığı tarım sektöründe çalışan köylü ile olan ilişkisi incelenecektir. Erken Cumhuriyet döneminde hükümetin köylü ile ilişkisi Aşar Vergisi'nin kaldırılması ve üretimin artmasıyla önceleri olumlu yönde gelişirken; özellikle devletçilik politikaları ve II. Dünya Savaşı sürecinde yürütölen ekonomi politikaları neticesinde gerilimli bir hal almıştır (Keyder ve Birtek, 1976). Hükümet ile köylü arasındaki gerilimi yaratan en önemli uygulamalardan biri ise II. Dünya Savaşı süresince olağanüstü bir savaş vergisi olarak uygulanan Toprak Mahsulleri Vergisi olmuştur. Bu alışmada, Toprak Mahsulleri Vergisi'nin köylü üzerinde yarattığı etki, vergiye giden süreç, verginin çıkarılması, verginin uygulanması ve sonuçları incelenecektir.

2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE KÖYLÜLER

Türkiye 20. yüzyılın başında ağırlıklı olarak köylü bir toplum yapısına sahiptir. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda milli gelirin büyük bir kısmı tarımda yaratılırken nüfusun büyük bir çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktadır (Tekeli ve İlkin, 2004: 281). 1923 ile 1950 yılları arasında Türkiye'de tarımsal yapıya bakıldığında bir tarafta kapitalist ilişkilerin diğer tarafta ise feodalite-benzeri bağımlılık ilişkilerinin olduğu görölmektedir. Kendilerine ait toprakları kendi emekleriyle işleyen köylü aileler kırsal nüfusun en büyük bölümünü oluşurmaktadır. Ancak küçük üretici köylülerin sahip olduğu tarımsal ekonomideki ağırlığa karşın, zengin kırsal aileler az sayıda da olsa bulunmaktadır. 1920'lerin sonlarında kırsal ailelerin %5'inin tarımsal alanların %65'ine sahip olduğu tespit edilmiştir. 1927 yılında yapılan nüfus sayımında ise, köylülerin %17'sinin tarımsal toprak mülkiyetine sahip olmadığı belirlenmiştir (Tezel, 2015: 431- 436).

Cumhuriyetin ilk yıllarında köycölük akımının Türkiye'de ortaya çıkmasının sosyo-ekonomik bir temeli bulunmaktadır. Rusya'da ortaya çıkan ve "halka doğru" anlamına gelen Narodnik hareketi Osmanlı aydınlarına, Balkan aydınları ve göçmen Türkler aracılığıyla ulaşmıştır. Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali gibi önemli isimler Panslavizm ve Rus popölizminden etkilenmiştir (Toprak, 1992). Dünya genelinde köycölük düşüncesine bakıldığında, bu akımın 19. yüzyılın sonlarında gelişmiş kapitalist ülkelerde kentleşmeye ve sanayileşmeye karşı bir direniş olarak ortaya çıktığı görölmektedir. 20. yüzyılın başında ise Türkiye gibi görece az kapitalistleşmiş ve az gelişmiş ülkelerde köycölük akımı farklı şekilde gündeme gelmiştir. Özellikle 1917 Rus devrimi sonrasında Doğu Avrupa ülkelerinde devrimci hareketlerin köylüye olan ilgisi artmış, köylü itici bir güç olarak görölmüştür. Türkiye'deki köycölük akımı ise daha karmaşık bir şekilde ilerlemiş, zaman zaman geçmişe dönük zaman zaman ilerlemeci bir hal almıştır (Karaömerlioğlu, 2015: 284- 285).

20. yüzyılda Türkiye'nin "köylü" bir toplum yapısına sahip olmasının sosyal ve entelektöel hayatta önemli etkileri olmuştur. Bu dönemde Karaömerlioğlu'na göre, CHP yöneticileri kentsel ve endüstriyel bir bakış açısına sahip gibi görünürken, aynı zamanda köycölük ideolojisiyle köylüyü kucaklayan bir anlayışı da benimsemiştir. Bu durum yönetici kadroların muğlak ve eklektik bakış açısını açıklamaktadır (Karaömerlioğlu, 1998: 67). O dönemde yöneticiler henüz Türkiye'nin tarım ülkesi mi yoksa sanayi ülkesi mi olması gerektiğine karar verememiştir. Hatta sanayi burjuvazisini temsil eden Celal Bayar bile tereddüt içindedir; Nusret Köymen gibi köycölüğu savunanlarla birlikte sanayinin kalkınması için kontrollü devletçilikten yana olanlar da bulunmaktadır (Karaömerlioğlu, 2006: 132).

Köycülük ideolojisi, sınıf temelli ideolojileri reddederek, durağan ve farklılaşmamış bir toplum yapısını arzulamış ve tarıma dayalı bir ülkede milliyetçilik için bir kitle tabanı yaratmaya çalışmıştır. Köylerde gerçek “Türk”ü yaratarak milliyetçi bir mit oluşturarak, köylüleri köylere bağlayarak kırsaldaki hareketliliğin ve kentlere olan göçün önüne geçmeye çalışılmıştır. Türk köylüsünün “sözde” muhafazakâr dokusuna güvenilerek rejimin muhafazakârlığının pekiştirilmesi amaçlanmıştır (Karaömerlioğlu, 2002: 59-60). Köycülük ideolojisinde vurgu, köylüler için bir sanayinin kurulması olmuş, bu sanayileşme sürecinde köylülerin kente yerleşmesinin önüne geçilmesi ve köylerde teknolojik gelişme sağlanırken üretim ilişkilerinin değişmemesi amaçlanmıştır (Karaömerlioğlu, 2015: 288- 289). Kemalist yöneticiler Erken Cumhuriyet döneminde zaman zaman köycü ve halkçı söyleme başvursalar da, tabandan gelecek tepki ve hareketlerden korkmuşlar, alternatif ideolojilerin gelişmesinin önüne geçmeye çalışmışlardır. Bu korku dolayısıyla köycü faaliyet göstermek için kırsal kesimde en önemli propaganda aracı olarak kurulan Halkevleri, devlet otoriteleri tarafından sıkı denetim altında tutulmuştur (Karaömerlioğlu, 2006: 221).

1920’ler Türkiye ekonomisi için hızlı bir toparlanma süreci olmuştur. Savaşların son bulmasıyla kırsal nüfus evlerine dönerek tarımsal üretimi arttırmış, böylece boş kalan topraklarda tekrardan üretim yapılması sağlanmıştır. Bu durum kent ekonomisini de olumlu etkilemiş, dünya ekonomisindeki elverişli talep ve fiyat koşullarının oluşmasıyla ihracat artmıştır. Dolayısıyla kırsaldan kente her kesimde genel anlamda bir üretim ve gelir artışı söz konusudur. 1923 ile 1929 yılları arası dönem, tarımsal üretimin hızla arttığı ve üretilen ürünlerin %20’sinin ihraç edildiği bir dönemdir (Pamuk, 2013: 182). Bu durumun ortaya çıkmasında, savaşın bitmesinden kaynaklı olarak erkek nüfusunun tarım alanlarına dönmesi ve tarıma yönelik olumlu fiyat ve vergi değişkenlerinin uygulanması etkili olmuştur.

Cumhuriyetin kuruluş yılı olan 1923’de iş gücünün %80’inden fazlası tarımda istihdam edilirken, milli gelirin yaklaşık %70’i tarım sektöründen kazanılmaktadır. Merkezîyetçi ve modernleşme taraftarı bürokrasi sınıfı için köylülerin üretime yaptığı katkı, devlet sanayiini kurmak ve kurumsallaşmanın ihtiyacına göre gerekli olan artığın temel kaynağı olmuştur. Bu durum, bu süreçte devlet ve köylüler arasında karşılıklı bağımlılık ve çatışmanın temel sebebi olmuştur. Bu çatışmada köylünün bağımsızlığına katkı sağlayan etmen, merkezi karar alma mekanizmasına göre çevresel konumda olmasıdır. Sanayi ve ticaret, merkezin izlediği politikalarından daha fazla etkilenirken, tarım sektörü merkezin denetiminden daha az etkilenmiştir. Buna rağmen köylü ile bürokrasinin zaman zaman çatışması söz konusudur. Özellikle devletçilik politikalarında sanayileşme amacı için tarımsal artığın kullanılması ana çatışma noktalarından biridir. Tarımsal artığın bir kısmına ürün ya da para biçiminde el konulması aradaki gerilimi arttıran temel devlet politikalarından biridir (Birtek ve Keyder, 1975: 447- 448; Birtek ve Keyder, 1976: 32). Nitekim Toprak Mahsulleri Vergisi de bu dönemde köylü ile bürokrasi arasındaki çatışma alanlarına örnektir.

1923 ile 1929 yılları arasında Boratav’a (2015: 47) göre, açık ekonomi koşullarının tekrardan inşa edilmeye çalışıldığı dönemde tarım alanında yapılan en önemli yenilik, 1925 yılında bir Ortaçağ vergisi görünümündeki Aşar Vergisi’nin kaldırılmasıdır. Bu vergi, hayvanlardan alınan Ağnam vergisi ile birlikte yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti’nin en önemli gelir kalemlerinden biri olmuştur (Pamuk, 2013: 177). Bu verginin kaldırılmasıyla birlikte tarım sektöründe görülen bir diğer gelişme, topraksız köylüye toprak dağıtılması olmuştur (Karabulut ve Akyol, 2017: 73). Ayrıca, Aşar vergisinin kaldırılmasının devlet gelirlerini azaltmasıyla kamu kesiminden köylüye bir gelir aktarması söz konusu olmuştur. Türkiye bu dönemde dünya ekonomisine esas olarak hammadde ihraç eden ve sınıai tüketim malı ithal eden bir ülke olarak katılmaktadır. Milli Mücadele dönemi yoksul köylülerin üzerinde ciddi tahribatlar yaratmış; ancak barış koşulları sağlandığında sosyal ve ekonomik yapı, toprağına dönen köylülere tarımsal gelişmeden pay sağlamıştır. Dolayısıyla, bu dönem geniş köylü kitleleri için hem üretim artışlarından hem de görece fiyat ilerlemelerinden dolayı bir altın çağ olarak görülebilir. 1929 yılında dünya genelinde ekonomide Büyük Buhranın yaşanması Türkiye ekonomisi için de bir dönüm noktası olmuş ve devletçilik politikalarına geçiş yapılmıştır (Boratav, 2015: 47-56).

1929 yılında ortaya çıkan krizin sebebi Türkiye’de serbest piyasa sisteminin başarısızlığı olarak görülmüş ve güdümlü ekonomiyle birlikte yeni iktisadi mekanizmalara ihtiyaç duyulmuştur (Keyder, 2015: 128). 1930’lar ve II. Dünya Savaşı süresince hükümetin devletçilik politikalarını uygulayarak sanayileşmeyi desteklemesinin temel özelliği, devletin sermaye birikiminde birincil araç

olmasıdır. Amaç, zel mülkiyet ve girişimi sınırlamaktan ziyade onu korumak için politikalar geliştirmektir (Tezel, 2015: 293). Devletçilik adı verilen bu yeni model, “siyasal bir elit ile emeklemekte olan bir burjuvazinin hızlı bir birikim sağlamak için güçlerini birleştirerek ve de yeni bir toplumsal sistem kurma iddiasıyla, işçi sınıfını ağır baskılar altında tutup tarım sektörünü sömürürken, yalıtılmış bir milli ekonomi alanı yaratmalarına dayanır” (Keyder, 2015: 137). Devletçilik, rejimin otoriterleşmesiyle birlikte bürokrasinin hkimiyetini devam ettiren ve yeni gelişmekte olan burjuvazinin etkinliğini arttırmasını sağlayan bir koalisyon biçimidir. 1930’lu yıllarda Türkiye’nin yaşadığı süreç, kapitalizme henüz geçmekte olan bir ülkenin yaşadıklarını yansıtmaktadır. Faşızan unsurlar, kapitalist birikimi hızlandırma ve milli burjuvaziye kalkındırma adına otoriter bir rejime eklenmiştir (Keyder, 2015: 139- 140). Bu durum tarım sektöründe çalışan köylülerin ister istemez baskı altına alınmasıyla sonuçlanmıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde uygulanan devletçi politikaların en belirleyici özelliği, devletin tarım dışındaki üretken alanlarda yatırımcı ve üretici unsur olarak rol almasıdır (Boratav, 2018: 327). Devlet yerli sanayi üreticisini güçlendirme amacıyla, tarımda Buhranın etkisinden iftiyi korumaya çalışırken, aynı zamanda tarımsal artığın bir kısmını sanayileşme için kullanılmak üzere kendine aktarmıştır (Birtok ve Keyder, 1976: 34). 1930 ile 1939 yılları arasındaki bölüşüm göstergelerini inceleyen Boratav (2018: 330- 333), bu dönemde sanayileşmenin yükünün buğday üreticileri ile işçi sınıfı arasında paylaşıldığını, dışa dönük ticaret burjuvazisinin önceki yıllara göre durumunun gerilediğini tespit etmiştir. Bürokrasi ve teknik kadroların ekonomik durumunda grel bir istikrar olup, bu dönemde devletle iş yapan sanayi burjuvazisinin ise ekonomik durumunda iyileşme mevcuttur.

1930’lu yıllarda gerçekleşen hızlı sanayileşme ve büyüme performansı sosyal bilimciler tarafından o dönemde uygulanan devletçilik politikalarına atfedilmektedir (Boratav, 2018: 322). Ancak, 1932 yılında kabul edilen devletçilik ilkesinin tam anlamıyla devreye girmesi ve ekonomiye etki etmesi 1930’lu yılların sonuna denk gelmektedir. Dolayısıyla Pamuk’a göre, bu dönemde ortaya çıkan sanayileşme ve büyümenin altında yatan sebeplerden biri esasen 1929 yılı sonrasında uygulanan yoğun ithalat kısıtlamalarıdır. Büyümeye etki eden bir diğer sebep ise, dönemin ekonomisinin en büyük sektörü ve en önemli istihdam kaynağı olan tarım kesiminin ürünlerin fiyatlarındaki düşüşe rağmen sergiledikleri üstün performanstır (Pamuk, 2008: 172- 173).

Büyük Buhranın Türkiye ekonomisine en önemli etkilerinden biri buğday fiyatlarındaki % 60’a varan keskin dş olmuş, bu durum tarımda çalışan köylü ciddi sıkıntılar yaşamıştır (Pamuk, 2008: 173). Dolayısıyla, 1930 yılında Fethi Okyar’ın başkanlığında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın desteklerinin tarımın güçlü olduğu Ege, Çukurova ve Doğu Karadeniz bölgelerinden olması bir tesadüf değildir (Pamuk, 2013: 188). Devletçilik politikalarının tarım sektöründe buğday alanına yansımaları ise, Ziraat Bankası bünyesinde Buğday Masası’nın kurulması olmuştur. Bu rgtsel yapılanma 1932 ile 1937 yılları arasında buğday piyasasının önemli bir aktörü olmuştur (Sağlam, 2013: 156). Tarım sektöründe buğday üreticilerinin durumu 1936 yılından itibaren Toprak Mahsulleri Ofisi’nin kurulmasıyla devletin daha iyi fiyattan daha fazla buğday almasıyla birlikte bir parça iyileşmiştir (Keyder, 2015: 141). Toprak Mahsulleri Ofisi II. Dünya Savaşı süresince hububat iaşesi politikaları bağlamında ulusal güvenliğin parçası olarak önemli bir rol üstlenmiştir (Sağlam, 2013: 155).

1930’lu yıllarda tarımsal fiyatların gerilemesiyle tarımsal artığın düşmesi büyük çiftçilerin siyasal güçlerini büyük lde azaltmıştır. Sanayileşme için sermaye birikiminin kaynağının tarımsal artık olarak görülmesi ile buğday, ülkenin temel ihtiyaçlarını gideren önemli bir tarım ürünü haline gelmiştir. Buğday tarımının yaygınlaşması, aynı zamanda sanayileşmeyi finanse ederek tarımsal artığın ihtiyaçları için kaynak sağlamıştır. Bu dönemde tarımsal toprağın genişlemesi ve makinalaşmanın teşviki, orta çiftçinin tarımdaki payının artmasını sağlamıştır. Sanayileşme için kullanılacak bu artık elde edilirken, iç pazara yönelik üretim yapan yeni bir ifti sınıfı yaratılmıştır. Pazara bağımlı olarak doğan yeni orta ifti sınıfı, bu bağımlılıktan dolayı vergilendirmeye ve makro iktisadi değişmelere karşı duyarlı bir seçmen kitlesine dönüşmüştür. Pazara olan duyarlılık, artan uzmanlaşma ve yaratılan orta ifti sınıfının siyasallaşması, CHP’nin başlangıçtaki başarısı ve uzun dönemdeki yenilgisinin temelini oluşturmaktadır (Keyder ve Birtok, 1976: 39- 40).

Cumhuriyet rejimi kurulduğunda en önemli hedeflerden biri köylüyü üreten çiftçi yapabilmektir. Üretimi meslek edinebilen, ne ürettiğini ve nasıl üretmesi gerektiğini bilen ve bilimsel açıdan daha iyisini nasıl üretebileceğini düşünen ve bu yönde değişim içine girebilen insan tipi Cumhuriyet rejiminin hedefidir. Üreten köylü, çiftçidir; ancak Türkiye köylüler ülkesi olduğu halde çiftçiler ülkesi olamamıştır (Kuruç, 2018: 451). Bu amaçla, düşün babası İsmail Hakkı Tonguç olan Köy Enstitüleri, Hasan Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile 17 Nisan 1940 tarihinde kurulmuştur (Yetkin, 2019: 202). Köy Enstitüleri'nin kurulmasındaki siyasi amaç, kırsal kesimde Halk Evleri ve Odaları aracılığıyla halkın kültürel seviyesini yükseltmek, köye ve köylüye önderlik edebilecek, Atatürk Devrimlerinin ruhunu benimseyebilecek, CHP'nin ilerideki politikalarını savunacak yeni nesil öğretmenler yetiştirmektir (Koçak, 2016: 224- 225).

Köy Enstitüleri devam ettiği süre içinde başarılı olduğu halde, İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya genelinde siyasi atmosferin değişmesi ve çoğulculuğun hâkim olması sebebiyle, hükümet için çözülmesi gereken bir konu haline almıştır. Bunun sebebi, Türkiye'de çok partili hayata geçiş ile birlikte muhalefetin enstitüleri komünizm propagandası yapmakla suçlamasıdır (Zürcher, 2009: 287). Mecliste ağırlığı bulunan toprak ağaları ve aşiret reisleri köyde kendi güçlerini kaybetmemek adına enstitülere “dinsizlik” ve “komünizm” suçlamalarıyla karşı çıkmışlar. CHP, 1946'da Recep Peker hükümeti döneminde Hasan Âli Yücel'i Milli Eğitim Bakanlığı görevinden almış ve Köy Enstitüleri'ni Köy Öğretmen Okulları'na dönüştürmüştür (Ataay, 2020: 157).

CHP hükümeti Türkiye'de tarımsal arazi mülkiyetinin dağılımdan ve üretimin toplumsal örgütleniş biçiminden memnun değildir, bu yüzden 1935 yılında kabul edilen parti programında geniş kapsamlı bir toprak reformu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Parti programında topraksız çiftçilere toprak dağıtmak için bir istimlak kanunu çıkarılması gerektiği belirtilmiştir. Atatürk ve İnönü gibi Kemalist kadroda yer alan yöneticilerin, 1930'ların ikinci yarısında arazi mülkiyetini değiştirme amacıyla reform hazırlığı içinde oldukları görülmektedir. Toprak reformu ile ilgili çalışmalar II. Dünya Savaşı döneminde oldukça sessiz bir şekilde devam ettirilmiştir. Hükümet 1945 yılının Mayıs ayında “Çiftçiye toprak dağıtılması ve çiftçi ocakları kurulması hakkındaki kanun tasarısı”nı TBMM'ye sunmuştur. Bu tasarı mecliste Türk siyasal hayatına etki edebilecek ölçüde büyük çalkantı yaratmıştır. Başta Adnan Menderes, Cavit Oral, Halil Menteşe ve Emin Sazak gibi büyük arazi sahibi birçok milletvekili tasarıyı ısrarla eleştirmiştir. Tasarı Haziran 1945'te kabul edilip kanunlaşmış; ancak büyük arazi sahiplerinin tasfiyesini içeren bu kanuna yönelik uygulama başlatılamamıştır (Tezel, 2015: 455-465).

3.TOPRAK MAHSULLERİ VERGİSİ

II. Dünya Savaşı'nın 1939 yılında başlaması Türkiye'de ekonomi ve tarım politikalarını belirleyen en önemli etkenlerden biri olmuştur. Savaşın başlamasıyla ortaya çıkan olağanüstü şartlar, tarım alanında birtakım olağanüstü önlemleri de beraberinde getirmiştir. Seferberlik ilanıyla birlikte bir milyona yakın iş gücünün sektörden çekilmesi, ipe üretiminde ciddi azalmalara sebep olmuştur. Bu dönemde tarımsal üretimi sağlamak ve ipeyi korumak için Milli Korunma Kanunu, yüzde 25 sistemi, el koymalar ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi bazı olağanüstü uygulamalar devreye girmiştir (Şener, 2004: 90). Bu bölümde Toprak Mahsulleri Vergisi'ne giden süreç, verginin içeriği ve çıkarılması, vergi uygulamasının sonuçları incelenecektir.

3.1.Toprak Mahsulleri Vergisi'ne Giden Süreç

Savaşlar arası dönemde dünya genelinde ulus-devletler ekonomik krizlerle mücadele etmiş ve bu krizlerin çözümünü “milli ekonomi”lerini güçlendirmekte bulmuşlardır (Hobsbawn, 2010: 159). Bu durum dünya genelinde olduğu gibi Türkiye için de geçerli olmuş ve kimi sosyal bilimciler tarafında bu dönem milli müdafaa ekonomisi olarak nitelendirilmiştir (Tekeli ve İlkin, 2018: 20). 1939 senesinde II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Türkiye topraklarını ve bağımsızlığını tehlikeye atmamak adına stratejiler uygulamıştır. Dış politikada sergilediği bu stratejiler doğrultusunda savaşa aktif bir şekilde girmemiş, ancak savaşın tüm olumsuzluklarından etkilenmiştir. Özellikle ekonomik mecrada adeta “savaş ekonomisi”ni deneyimlemiş, bu dönemde temel ihtiyaç ürünlerinde üretim azalmış, bu durum fiyatların artmasına sebep olmuş ve sonunda karaborsa ve vurgunculuk ortaya çıkmıştır (Haytoğlu, 2007: 79).

Savaş dönemlerinde görülen nüfusun eksilmesi, milli borç yükünün artması, üretim düşmesi ve yüksek enflasyon gibi ekonomik koşullar ülkelerin harcama kalemlerini arttırmakta ve hkmetleri kamu gelirini arttırmak için yeni vergiler gibi olağanüstü uygulamaları hayata geçirmeye zorlamaktadır. Türkiye savaşta taraf olmamasına rağmen savaşa girme tehlikesi nedeniyle savaş ekonomisi politikaları uygulamıştır. Savaş süresince Türkiye ekonomisi, enflasyon, karaborsa, askeri harcamaların artması, gelir adaletsizliği, azalan üretim ve iaşe sorunları ile mücadele etmek durumunda kalmıştır (zcan, 2020: 292).

II. Dünya Savaşı döneminde devletin gündeminde olan önemli konulardan biri, ordunun ve büyük kentlerin temel gıda maddelerine nasıl ulaşacağı konusudur. Gerekli gıda maddesinin yeterli üretimi ve kentlere aktarılması iaşe sorununun özümlenmesi bağlamında önem arz etmektedir. Bu süreçte hükümetin uyguladığı iktisadi politikaların temel dayanağını 18 Ocak 1940'da TBMM tarafından kabul edilen Milli Korunma Kanunu oluşturmaktadır. Ancak 1940 yılı hasat açısından verimli bir yıl olmasına rağmen Toprak Mahsulleri Ofisi yeterli alım yapamamıştır (Pamuk, 2013: 205- 206).

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte hükümet tarım sektörüne birçok bakımdan zarar veren seferberlik politikası uygulamak zorunda kalmıştır. Bir milyona yakın erkeğin askere alınması, tarım sektöründe iş gücünü azaltmış ve çift hayvanlarına asker amaçla el konulması tarımsal üretimi azaltmıştır. Tüm bunlara ek olarak, köylünün ürettiği ürüne ödenen fiyatlar hemen hemen sabit kalırken, diğer fiyatların enflasyonist baskıyla 4- 5 kat artması köylünün reel gelirinin düşmesine sebep olmuştur. Bu durumda köylüler ürettikleri tarımsal artığı saklayarak daha yüksek fiyatlarda karaborsada satma yoluna gitmişlerdir. Bu, 1943 yılında hükümeti vergileri arttırma ve zorla satın alma politikasını uygulamaya yöneltmiş; hükümet, seferberlik esnasında üreticinin kendi ihtiyaını sağlayacak kk bir pay dışında tüm tarımsal artığı satın alacak bir kanun çıkarmıştır (Birtek ve Keyder, 1975: 459; Birtek ve Keyder, 1976: 38). Toprak Mahsulleri Vergisi adı verilen bu kanun 1925 yılında kaldırılan Aşar Vergisi'nde olduğu gibi %10 oranında alınan ayni bir vergidir. Bu vergi 1944 yılında revize edilmiş ve II. Dünya Savaşı'nın ekonomideki olumsuz etkilerinin azalmasıyla birlikte 1946 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Metinsoy, 2017: 175).

3.2.Toprak Mahsulleri Vergisi'nin çıkarılması

II. Dünya Savaşı döneminde çıkan vergilerden biri olan Varlık Vergisi'nden birkaç ay sonra, Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu tasarısı 15 Mayıs 1943 tarihinde 6/1611 sayı ile ekonomik zorlukların toplumda dengeli bir biçimde paylaştırılması amacıyla TBMM'ye sunulmuştur (Koçak, 2017: 519). Vergi kanunu "*lzım gelen müdafaa tedbirlerimizin istilzam ettiği büyük külfetlerin bütün millet arasında ahenkli bir tevzii düşünüldüğü sırada maliyet fiyatlarının birkaç misli derecesinde artan toprak mahsullerinden bir vergi alınmasına zaruret grlmştr*" şeklinde açıklanmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1943/66: 1). Vergi kanunu tasarısına göre, vergiye tbi olan toprak ürünleri olgunlaşma zamanında çiftçiden alınacak, ürün miktarı üretici tarafından bildirilecek ve yetkililer üreticinin ürettiği ürün miktarını tahmin olarak saptayacaktır (Koçak, 2017: 520). Üreticinin tahmini olarak hesapladığı üretim miktarını hükümet yetkilileri denetleyecek ve ürün elde edildikten sonra bildirim ile arada ciddi fark çıkması problem olarak görülecektir. Hükümet yetkilileri tarafından saptanan vergi oranı belirli fiyattan satın alınan hububat ve baklagillerde %8, diğerlerinde ise %12 olacaktır (şener, 2004: 89). Toprak Mahsulleri Vergisi savaş döneminde çıkan diğer vergiler gibi itiraz hakkı olmadan çıkarılmıştır (Coşar, 2003:12). Hazine yararının düşünülerek itiraz hakkının olmaması, mecliste tasarının görüşülürken en fazla muhalefet edilen maddelerinden biri olmuştur (Akman ve Solak Akman, 2011: 87).

Dönemin Başbakanı şukr Saraçoğlu mecliste yaptığı konuşmada bu verginin olağanüstü dönemde geçici olarak uygulanacağını ve eski Aşar Vergisi'ne benzememesi için elden gelen tüm çabanın gösterildiğini ifade etmesine karşın, Refik Koraltan gibi düşünen bazı milletvekilleri tasarının Aşar Vergisi'ne benzediğini savunmuşlardır. Tasarı, TBMM'de 168 milletvekilinin yer almadığı oturumda 238 oyla kabul edilmiştir (Koçak, 2017: 520- 521). Bu verginin II. Aşar Vergisi olarak nitelendirilmesinin sebebi, ayni olması ve gelir düzeyine bakmadan tüm mükelleflerden %10 oranında alınmasıdır. Ancak Aşar iltizam sistemiyle mültezimler aracılığıyla toplanırken, Toprak Mahsulleri Vergisi için bu durum söz konusu değildir. Dolayısıyla bu vergi, tüm aracı kurumları ortadan kaldıran

doğrudan devlet eliyle alınan “modern” bir vergidir. Ayrıca bu vergi savaş döneminde olağanüstü koşullarda alınan geçici bir vergi olmuş ve savaş ekonomisinin etkisinin geçtiği 1947 yılında kaldırılmıştır (Ertan, 2018: 249- 251).

Hükümetin olası savaş durumunda ordunun ve toplumun gıda ihtiyacını karşılamak için uygulamaya koyduğu Toprak Mahsulleri Vergisi bir boyutuyla 12 Kasım 1942 tarihinde çıkan Varlık Vergisi'nin uzantısı olarak görülmektedir (Aydın, 2017: 16). Dönemin Başbakanı Şükrü Şaraçoğlu savaşın ekonomiye yükünün 400 milyon TL olduğunu, bu yükün Varlık Vergisi ile yaklaşık 250 milyon TL'nin karşılandığını, geriye kalan 150 milyon TL'lik açığın ise, bu vergiyle kapatılacağını ifade etmiştir. Böylece bu vergi aracılığıyla hem bütçe açığı kapatılacak hem de düşük gelirli vatandaşlara sosyal yardım için fon yaratılabilecektir. Hükümet tarafından kentte yaşayanların savaş yükünün ağırlığını karşıladığı, köylülerin bu fedakârlığa Toprak Mahsulleri Vergisi ile dengeli bir şekilde katkıda bulunmaları gerektiği ifade edilmiştir. Ancak köylü %25 uygulamasıyla ve diğer vergilerle zaten bu sürece katkı sağlamaktadır (Ertan, 2018: 242). Metinsoy'a göre bu verginin amacı savaş sebebiyle ortaya çıkan kamu harcamalarına kaynak sağlamanın ötesinde, çeşitli sosyal yardım kampanyalarını karşılamaktır. 1943 yılında başlatılan bu kampanyalar ile gıda sorunun ve onun yarattığı toplumsal sorunların çözülmesi beklenmiştir (Metinsoy, 2017: 177). Ancak hükümetin bu beklentisi gerçekleşmemiş, aksine devletin satın aldığı tarım ürünü miktarı artmış olsa da, devlet kontrolüne tepki olarak karaborsa oluşmuş ve köylü iktidardaki partiden uzaklaşmıştır (Keyder, 2015: 141).

Kanunun ilk yılının uygulama aşamasında verginin aynı olması, hesaplamada güçlüklerin yaşanması ve köylünün vergiyi ödemedeki isteksizliği gibi birtakım sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Tüm bu aksaklıklardan dolayı verginin ilk yıl gelirinin 1/3'ü maliyetine gitmiştir (Dayıoğlu Erul ve Buz, 2019: 399). Bunun sonucunda 1943 yılında kabul edilen kanun metni 21 Mart 1944 tarihinde TBMM'de yeni bir tasarı ile revize edilmiştir. Eski kanunun boşluklarını ve uygulamadaki eksiklikleri gidermek amacıyla yapılan bu revizde, ürünün cinsine göre mükellefin ödeyeceği miktarı saptayacak Tahmin komisyonları kurulmuştur. Ayrıca vergi oranı %10 olarak sabit kılınmıştır (Koçak, 2017: 521- 522). Abdurrahman Naci Demirağ ise mecliste yaptığı konuşmada tahmin usulünü eleştirmiş, vergiyi toplamak için tekrardan Osmanlı Devleti'nde uygulanan iltizam sistemine ihtiyaç olduğunu belirtmiştir (Goloğlu, 2017: 256- 257). TBMM görüşmelerinde Eskişehir milletvekili Emin Sazak vergi oranının %8'den %10'a çıkarılmasına şu sözlerle karşı çıkmıştır: “*Bu vergi konusuna giren insanlar, bacağına donu, ayağında çarığı, üstünde örtünecek yorganı olmayan ve başını odunun üstüne koyup yatan insanlardır. Sen neyi ucuzlattın ki, bu vergiyi arttırıyorsun?... Bu adam ayağına bir don bulmuşsa neden yine onu çıplak bırakmaya çalışıyoruz.*” (Goloğlu, 2017: 255). Vergi oranının arttırılmasına yönelik eleştirilere ise dönemin Maliye Vekili Fuat Ağralı şu sözlerle yanıt vermiştir: “*Hükümet, fedakârlığa ihtiyaç gördüğü zamanda Türk vatandaşının ayağında çarığı, sırtında gömleği olmasa dahi nesi varsa vereceği, hattâ sırtındaki mintanından çok daha kıymetli olan canını da seve seve vereceği bin türlü hakâyik-i tarihiye ile sabittir. Tekrara hâcet olmayacak surette Türkün fedakârlığı meydandadır. Bu, mevzuumuzun haricindedir.*” (Aydın, 2017: 13). Aynı fedakârlık vurgusunun savaş döneminde varlıklı tüccar kesimini vergilendiren Varlık Vergisi'nin ödenmesi noktasında da yapıldığı Subay (2020) tarafından tespit edilmiştir. Revize edilen tasarı 19 Nisan 1944 tarihinde tüm eleştirilere rağmen kabul edilip yasalaşmıştır (Goloğlu, 2017: 259). Ancak revize edilen kanun tasarısının mükellefleri belirsiz ve ölçsüz şekilde vergilendirmesi sebebiyle vergi hukukunun temel ilkeleriyle çeliştiğini belirtmek gerekmektedir (Akman ve Solak Akman, 2011: 85- 87).

3.3.Toprak Mahsulleri Vergisi'nin Uygulanması

Hükümet üç mahsul dönemi (1943- 1946) topladığı büyük bir kısmını aynı küçük bir kısmını nakdi olarak topladığı Toprak Mahsulleri Vergisi'nden yaklaşık olarak 233 milyon liralık kamu geliri elde etmiştir (Şener, 2004: 90; Akman ve Solak Akman, 2011: 88). Savaş döneminde çiftçiden alınan bu vergiye ek olarak, dolaylı vergilerde artış gözlenmiş, alt ve orta sınıflar sadece vergilerden değil enflasyondan da olumsuz olarak etkilenmiştir. Türkiye savaş ekonomisiyle mücadele etmek için alt ve orta kesim yanında Varlık Vergisi ile üst sınıfa da başvurmuştur (Kayra, 2018: 254-258). Boratav, bu verginin aynı dönemde uygulanan Varlık Vergisi'nin aksine, küçük ve büyük çiftçi arasında farkı gözetmeyen bir vergi olduğunu düşünmektedir. Bu sebepten savaş döneminde en ağır yükü, piyasaya pek az açılmış, seferberlik sonucunda üretimi düşmüş ve kendi boğazını doyurmak için üretim yapan

küçük köylü yüklenmiştir. Dolayısıyla bu vergi özellikle küçük köylü tarafından en ağır biçimde hissedilmiştir (Boratav, 2016: 345- 346). Nitekim Ortaylı ve Küçükkaya, bu verginin savaş süresince köylü için Varlık Vergisi'nin gayrimüslim tüccar üzerindeki etkisine göre daha ağır olduğunu; ancak yurt dışında Varlık Vergisi kadar kötü bir intiba yaratmadığını, olağanüstü dönemlerde bu vergilerin dünya genelinde uygulanabildiğini belirtmektedir (Ortaylı ve Küçükkaya, 2017: 168-170; Subay, 2022: 200). Kafaoğlu (2002: 75) aynı dönemde Varlık Vergisi ile toplanan miktarın Toprak Mahsulleri Vergisi'ne göre oldukça az olduğunu belirtmektedir. Büyük çiftçiler ile küçük çiftçilerin vergiden etkilenme oranlarının farklı olduğunu belirten Koçak, zirai gelirlerin milli gelirin %48'ini oluşturmasına rağmen, bu vergiden elde edilen gelirin bütçenin sadece %8,5'i olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla bu rakam toprak mahsullerinin yeterince vergilendirilemediğini göstermektedir (Koçak, 2017: 526).

Savaş döneminde ordunun ve büyük şehirlerin iāe sorunu yaşamaması amacıyla çıkarılan ve hazineye önemli bir kaynak yaratan Toprak Mahsulleri Vergisi'nin uygulama aşamasında birçok problemle karşılaşılmıştır. Mükellefler, ödemekle yükümlü oldukları aynı vergi miktarlarını ölçmeyi takip eden üç gün içinde köy ambarlarına kendi olanaklarıyla teslim etmeye zorunludur. Ürünlerin nakliyatının vergi yükümlüsü olan köylünün bizzat görevi olması, onları zora sokmuştur (Akman ve Solak Akman, 2011: 84, 89). Ayrıca, verginin ödeme aşamasında köylüler, Toprak Mahsulleri Ofis teşkilatının ürünleri saklayacak yeterli yerinin olmaması, personellerinin kanun dışı davranışlarda bulunması ve yeterli personelinin olmaması gibi birtakım problemlerle mücadele etmişlerdir (Metinsoy, 2017: 205). Halk arasında "Yeşil Ekin Vergisi" olarak adlandırılan bu vergi ile ilgili köylüler en çok yetkililerin keyfi uygulamalarından şikâyetçi olmuşlardır (Özer, 2011: 229). Yetkililerin şikâyet edilmesinin sebebi, kimi zaman rüşvetle üretilecek ürünün eksik belirlenmesi kimi zaman ise üretilecek üründen fazla belirlenmesiyle mükellefin zor duruma düşmesi olmuştur (Ökte, 1951: 201). Tahmini ölçüm sistemiyle muhtarların ve memurların yanlış ve adil olmayan ölçümleri sonucunda bazı köylüler tüm mahsulünü vergi olarak verdiği halde borcunu kapatamamıştır. Tüm bunlara ek olarak, memurların rüşvet almaları ve yolsuzluğa başvurmaları devlet ve köylü arasındaki güven ilişkisini zedelemiştir (Metinsoy, 2017: 205).

Toplanan hububatların saklama alanlarının yetersiz olması, yol boyunca hububatin yığılmasına sebep olmuş; bunların zamanında depolanamaması sonucunda yağmur sebebiyle çürümleri ise, halkın tepkisini çekmiştir. Bir yandan ekmek dâhi bulamayan fakir halkın olması, diğer yandan yetkililerin yanlış ve eksik uygulamalarıyla hububatin çürümesi köylünün zihninde olumsuz yer etmiştir. O dönemde yaşayanlar anılarında bahar olduğunda köylülerin tarlaya koşarak olgunlaşmayan buğday tanelerini ateşte pişirdiklerini anlatmaktadır (Özer, 2011: 229). Verginin toplanması ile ilgili tüm bu aksaklıklar ve organizasyon eksiklikleri verginin, tarımsal ürünlerin üretiminin düşmesinin sebebi olarak gösterilmesine yol açmıştır (Akman ve Solak Akman, 2011: 89). Ayrıca verginin yanlış tespitinden dolayı öküzünü ve tarlasını satmak zorunda kalan çiftçiler olmuştur. Bu gelişmeler basında yer alarak kamuoyunda verginin uygulanışına karşı bir tepki doğmasına yol açmıştır (Aydın, 2017: 10).

Büyük toprak sahibi çiftçiler, savaş ekonomisinden köylüler kadar olumsuz bir şekilde etkilenmemiş, tam tersine bu durumu bir kazanç kapısına dönüştürmeyi başarmışlardır. Tarımsal ürünlerin fiyatlarının yükselmesiyle birlikte pazarlanacak yüksek miktarda ürünü bulunan bu grup, devlete vergisini ödedikten sonra, ürünlerini yüksek kazançla pazarlarda satmıştır (Metinsoy, 2017: 204). Durum küçük ve orta ölçekli tarım yapan çiftçiler için aynı olmamıştır. Hükümet beklediği vergi miktarını tahsil edemediği gibi savaş yıllarında uyguladığı ekonomi politikalarıyla köylüyü karşısına almıştır. Toprak Mahsulleri Vergisi köylünün aklında jandarma baskısı ve tahsildar şiddeti ile eşleşmiştir (Özer, 2011: 230).

Toprak Mahsulleri Vergisi savaş döneminde ekonomik sıkıntı yaşayan köylülerin bu sıkıntısını perçinlemiş, köylünün devlete yabancılaşmasına sebep olmuştur. Ertan'a göre savaş sonrası kaldırılacağı söylenen verginin, savaşın hemen bitiminde kaldırılmayıp, Demokrat Parti kurulduktan sadece iki hafta sonra kaldırılması tesadüf değildir. Hükümet vergiyi kaldırarak köylüdeki bu hoşnutsuzluğun Demokrat Parti'ye (DP) kanalize olmasının önüne geçmek istemiştir (Ertan, 2018: 254). Nitekim çok partili hayata geçiş ile birlikte DP bu vergiyi ve dönemin uygulamalarını şiddetle eleştirmiştir. DP lideri Adnan Menderes "Bizi aç bıraktın!" şeklinde İsmet İnönü'yü eleştirirken,

İnönü'nün buna karşı cevabı “*Evet, ben sizi belki aç bıraktım, ancak babasız bırakmadım.*” olmuştur (Aydın, 2017: 15). Köylünün CHP hükümetinden uzaklaştığının fark edilmesiyle birlikte 1947 yılından itibaren hükümetin uyguladığı tarım politikası değişmeye başlamıştır (Şener, 2004: 90).

Tüm bu eleştirilere rağmen Tezel (2015: 532-534), 1923 ile 1950 yılları arasında tarım kesiminin Türkiye'nin GSMH'nin yaklaşık yarısını üretmesine karşın, bu sektörün ödediği vergi oranının 1924'te %29, 1929'da %12 ve 1950'de %4 olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla Aşar Vergisi'nin kaldırılmasından itibaren Türkiye ekonomisinin en büyük sektörü, bu sektörde yaratılan katma değerinde sadece %1 ile %5'i arasında vergilendirilmiştir. Bu durum, hükümetin iktisadi gelişme politikasının en önemli sınırlayıcılarından biri olmuştur. Böyle bir politika izlenmesinin tercih edilmesinde, Kemalist kadronun dayandığı varlıklı köylü kesimi de etkili olmuştur. Erken Cumhuriyet döneminde tarımsal üretimin vergilendirilmesini arttırmayı amaçlayan 1936 Arazi Sayımı ve Toprak Mahsulleri Vergisi olmak üzere iki girişim bulunmaktadır. Hükümetin tarımı vergileme noktasında kısıtlı bir politika geliştirmesine rağmen Toprak Mahsulleri Vergisi geniş köylü yığınları arasında ciddi bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Ayrıca 1942 Varlık Vergisi, 1943 Toprak Mahsulleri Vergisi ve 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu CHP hükümeti ile varlıklı sınıflar arasında ciddi çatışmaları gündeme getirmiştir (Tezel, 2015: 568).

4. SONUÇ

Erken Cumhuriyet döneminde hükümetin nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köylü ile ilişkisi, ulus inşası, sanayileşme ve modernleşme gayesi ile birlikte çetrefilli bir hal almıştır. CHP yöneticileri kentsel ve endüstriyel bakış açısına sahipken aynı zamanda köylüyü kucaklayan ve onu kalkındırmaya çalışan köycülük ideolojisini de savunmuştur. Bu köycülük ideolojisi zaman zaman kırsalda yaşayanların kalkındırılmasını zaman zaman da muhafazakâr bir bakış açısıyla köylerde yaşayan gerçek ‘Türk’ün’ ortaya çıkarılmasını savunmuştur. Ancak CHP yöneticileri bu köycülük söyleminde ısrarcı olmamış, diğer toplumsal tabalardan gelecek tepkilerden dolayı bu söyleme temkinli yaklaşmışlardır.

1920'li yıllarda savaşın sona ermesi ve üretim düzeyinin artmasıyla birlikte toplumsal yapının tüm sınıfları, köylü sınıfı da olmak üzere görece bir refah yaşamıştır. Bu dönemde tarım alanında yaşanan en önemli gelişmelerden biri sadece tarımsal üretimin artması, hatta tarım ürünlerinde ihracata yönelik üretimin başlaması değildir. Köylü için bir Ortaçağ vergisi olarak konumlandırılan Osmanlı Devleti'nden miras kalan Aşar Vergisi'nin kaldırılması ve topraksız köylüye bir miktar toprak dağıtılması köylü ile hükümetin ilişkisini olumlu yönde etkilemiştir. Ancak dünya genelinde 1929 Büyük Buhranın yaşanmasıyla birlikte ekonomi politikaları Türkiye'de devletçiliğe evrilmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminde otoriter bir rejimle uygulanan devletçilik politikaları zaman zaman köylü ile hükümet arasında gerilimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunun sebebi, özel sektörde sermaye birikiminin sağlanması amacıyla uygulanan devletçilik politikalarıyla birlikte kullanılan artığın büyük çoğunluğunun tarım sektöründe yaratılıyor olmasıdır. 1930'lu yıllarda ortaya çıkan hızlı sanayileşme ve büyüme performansı sosyal bilimciler tarafından o dönemde uygulanan devletçilik politikalarına atfedilmektedir. Dönemin ekonomisinin en büyük sektörü ve en önemli istihdam kaynağı olan tarım, ürünlerin fiyatlarındaki düşüşe rağmen iyi bir performansla büyümeye katkı sağlamıştır. Bu dönemde tarım kesiminde çalışan köylü, devlet teşvikiyle sanayi burjuvazinin palazlanmasına ciddi anlamda destek olmuştur.

1939 senesinde II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Türkiye savaş ekonomisini ağır bir biçimde yaşamıştır. Seferberlik uygulamasıyla birlikte tarım sektöründe çalışan iş gücünün önemli bir kısmı bu sektörden alıkoyulmuş, bu durum tarımsal üretimi düşürmüştü ve özellikle tarım sektöründe üretilen ürünlerin enflasyonuna sebep olmuştur. Türkiye ekonomisi bu süreçte yüksek enflasyon, karaborsanın yaygınlaşması, tarımsal üretimin düşmesi, savunma harcamalarının ve milli borç yükünün artması gibi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Çözümü ise, Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi olağanüstü savaş vergi uygulamalarına giderek kamu gelirlerinin arttırılmasında bulunmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte devlet artan kamu harcamalarını karşılamak adına olağanüstü vergileri devreye sokmak zorunda kalmış, tarım sektörünü vergilendirmek amacıyla Toprak Mahsulleri Vergisi'ni kanunlaştırmıştır. Bu vergi, o dönemde başarılı dış politika sonucunda

aktif çatışma haline girmeyen, ancak savaş ekonomisini yıkıcı bir şekilde yaşayan Türkiye için bir oranda gelir kaynağı olmuştur. Ancak, %10 oranında aynı olarak tahmini bir şekilde alınan bu verginin uygulama aşamasında birçok sıkıntı yaşanmıştır. Öncelikle bu verginin %10 oranında aynı olarak uygulanması Osmanlı Devleti'nde miras kalan Aşar Vergisi'ni hatırlatması bağlamında köylü üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olmuştur. Ayrıca köylüler tarafından büyük çabalarla getirilen aynı vergiye gerekli depoların bulunamaması ve personelin kanun dışı davranışı gibi durumlar bu sıkıntılara örnektir. Dolayısıyla bu vergi ile savaş sebebiyle uygulanan seferberlik süreci birleşince, köylünün refah düzeyi II. Dünya Savaşı döneminde oldukça düşmüştür. Bu durum ise savaş sonrası dönemde köylünün giderek CHP hükümetinden uzaklaşmasının ve çok partili hayata geçişle birlikte Demokrat Parti'ye yönelmesinin sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir.

Etik Beyan: Bu alışmada "Etik Kurul" izini alınmasını gerektiren bir yöntem kullanılmamıştır.

Ethics Statement: In this study, no method requiring the permission of the "Ethics Committee" was used.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2008). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akman, ř. T. ve Akman, İ. S. (2011). II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Hububat retiminin Vergilendirilmesi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2), Aralık, 2011, 73-91.
- Ataay, F. (2020). *Türkiye Demokrasi Tarihi: 1789'dan Günümüze*. Genişletilmiş İkinci Baskı. Ankara: Nika Yayınevi.
- Aydın, M. K. (2017). Savaş Yıllarının Olağanüstü Bir Uygulaması: Toprak Mahsulleri Vergisinin Hayata Geçirilmesi. *Journal of Turkish Studies*. 12 (26), 1-20. DOI:10.7827/TurkishStudies.12774
- Berkes, N. (2019). *Türkiye'de ağdaşlaşma*. 28. Baskı. Cogito, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Birtek, F. ve Keyder, . (1975). Agriculture and the State: An Inquiry into Agricultural Differentiation and Political Alliances: The Case of Turkey. *The Journal of Peasant Studies*, 2 (4), 446-467.
- Birtek, F. ve Keyder, . (1976) Türkiye'de Devlet- Tarım İlişkileri, 1923- 1950. *Birikim Dergisi*, (ev: Nur İmer), sayı: 22, 31-40.
- Boratav, K. (2006). *Türkiye'de Devletçilik*. 2. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boratav, K. (2015). *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2009*. 20.Baskı, şubat 2015, Ankara: İmge Kitabevi.
- Boratav, K. (2018). İktisat Tarihi (1908-1980). *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, (yayın yönetmeni: Sina Akşın), 13. Basım, Kasım, İzmir: Cem Yayınevi.
- Coşar, N. (2003). Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt: 58, sayı: 02, 1-27.
- Dayıoğlu Erul, R. ve Buz, F. (2019). İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkiye'de Uygulanan Vergi Politikaları. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1 (4), 391-406. DOI: 10.38009/ekimad.637977
- Dik, E. (2016). Türkiye'de Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1930) "Köy" Sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71 (3), 693-729. DOI: 10.1501/SBFder_0000002409
- Ertan, M. (2018). Toprak Mahsulleri Vergisinin Esasları ve Sonuçları: Toprak Mahsulleri Vergisi II. Aşar mıydı? . *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14 (2) , 239-256.
- Goloğlu, M. (2017). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi- III: Milli şef Dönemi (1939-1945)*, 2. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları.

- Haytoğlu, E. (2007). İnönü Döneminde Türkiye'de Siyasal Yaşam (1938-1950), *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, edt: Süleyman İnan ve Ercan Haytoğlu, 2. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 77-114.
- Hobsbawn, E. J. (2010). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: "Program, Mit, Gerçeklik"*, (çev: Osman Akinhay), 4. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karabulut, K. ve Akyol, H. (2017). Türk Tarımının Gelişimi, Sorunları Ve Uygulanan Politikalar Üzerine Bir Araştırma (1839-1950). *Global Journal of Economics and Business Studies*, Bahar 2017, Cilt: 6, Sayı: 11, 70- 84.
- Kafaoglu, A. B. (2002). *Varlık Vergisi Gerçeği*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Karaömerlioğlu, M. A. (1998). The People's Houses and the Cult of the Peasant in Turkey. *Middle Eastern Studies*, 34(4), 67–91. <http://www.jstor.org/stable/4283970>
- Karaömerlioğlu, M. A. (2002). Agrarian Populism as an Ideological Discourse of Interwar Europe. *New Perspectives on Turkey*, 26, 59-93. doi:10.1017/S089663460000371X
- Karaömerlioğlu, M. A. (2006). *Orada Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaömerlioğlu, M. A. (2015). Türkiye'de Köycülük, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2: Kemalizm*, edt: Ahmet İnel, İstanbul: İletişim Yayınları, 284-297.
- Karpat, K. (2012). *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, 3. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kayra, C. (2018). *Savaş Türkiye Varlık Vergisi: Tepkiler ve Yanıtlar*, 6. Baskı, İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Keyder, Ç. (2015), *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, 20. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2016). *Tek Parti: Cumhuriyet ve Şefler*, 1. Baskı, Ocak, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Koçak, C. (2017). *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945:) Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Araştırma*, cilt:2, 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kongar, E. (2016). *21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, 48. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuruç, B. (2015). Kemalist Ekonomi Görüşü: Kesitler, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm (cilt:2)*, edt: Tanıl Bora ve Murat Gültekinil, 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 298-312.
- Kuruç, B. (2018). *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi: Büyük Devletler ve Türkiye*, 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Metinsoy, M. (2017). *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye: Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum*, 2. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Okudan Dernek, K. ve Kemahlı Garipoğlu, F. (2022). *Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye (1923-1950): Disiplinler Arası Bir Bakış*, Birinci Basım, Aralık 2022, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Ortaylı, İ. ve Küçükaya, İ. (2017). *Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı: 1923-2023*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ökte, F. (1951). *Varlık Vergisi Faciası*, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.
- Özcan, G. (2020). Savaş Ekonomisinde Vergileme Anlayışı Örneği "Türkiye'de II. Dünya Savaşı Yılları", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 27 (2), 291-308. DOI: 10.18657/yonveek.668017
- Özer, S. (2011). II. Dünya Savaşı Yıllarında Uygulamaya Konulan Toprak Mahsulleri Vergisi ve Köylü Üzerindeki Etkisi, *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı: 5, 215- 234.

- Pamuk, ř. (2006). *Orada Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kyc Söylem*, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pamuk, ř. (2008). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Pamuk, ř. (2013). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi: Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sağlam, A. (2013). Haydarpaşa'dan Anadolu'ya: Ulusun 'Kıtlık' Endişesi ve Toprak Mahsulleri Ofisi'ni İşlevleri. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, (8), 153-170. <https://dergipark.org.tr/en/pub/msgsusbd/issue/46973/589493>
- Subay, . . (2020). Tek Parti Dönemi Gazeteciliğinde Faşızan Söylem: Varlık Vergisi rneği, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (doktora tezi).
- Subay, . . (2022). Türkiye'de II. Dünya Savaşı'nda Olağanüstü Bir Uygulama: Varlık Vergisi, *Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye (1923- 1950): Disiplinler Arası Bir Bakış*, ed. Kadriye Okudan Dernek ve Funda Kemahlı Garipoğlu, Birinci Basım, Aralık 2022, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 183- 210.
- şener, S. (2004). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Tarım Politikası Arayışları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 73-92.
- TBMM 7. Dönem Tutanak Dergisi (1943). *Toprak Mahsulleri Hakkında Kanun Lyihası ve Mukavvat Encümen Mazbatası (1/76)*, S. Sayısı: 66, 15.V.1943.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2004). *Cumhuriyetin Harcı: Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2018). *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi: Birinci Cilt*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tezel, Y. S. (2015). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, 1. Basım, Ağustos, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Toprak, Z. (1992). Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları, *Tarih ve Demokrasi- Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan*, İstanbul: Cem Yayınları, 41-65.
- Yetkin, . (2019). *Karşı Devrim: 1945- 1950*, 11. Basım, Ankara: Kilit Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2009). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, ev: Yasemin Saner, 23. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.